

>> Jardins de Can Viader.

Un jardí de masia: Can Viader de Parets d'Empordà

Al número 1 d'*El Balcó*, revista municipal de Bàscara, de l'1 de juliol de 1996 –la portada del qual em va tocar il·lustrar– es feia una exhaustiva entrevista a Fernando Viader i Gustà (1916-2006), el darrer propietari de Can Viader, a Parets d'Empordà. Fernando Viader fou un apassionat de la història i arribà a publicar l'estudi genealògic de diverses famílies de propietaris rurals de les comarques gironines. El seu llinatge mateix s'emparenta amb gairebé totes les famílies ennoblides per Ferran el Catòlic a la sentència de Guadalupe.

IGNASI ESTEVE I BOSCH > TEXT

L'expressió material de la parialia es reflecteix en el contingut de la casa, on s'ha conservat un arxiu d'un miler de pergamins, imatges i mobles que parlen d'un sistema econòmic i social que es transformà o gairebé desaparegué durant el segle xx, però que ha configurat el paisatge i l'economia del país. Tanmateix, l'aparença externa del mas no troba el guarniment de noblesa en els materials de construcció, sinó en la vegetació que l'acompanya (un folre d'enfiladisses *Partenocissus tricuspidata* i de rosers) i els espais de connexió fluïda entre la casa i l'entorn de camps i bosc: els patis i els dos jardins.

L'entorn de Parets d'Empordà és el de la calma dels camps en terrasses fèrtils, amples, i dels boscos de ribera que reposen a la banda de migdia del Fluvià, on es parteix l'actual Pla de l'Estany del natural Alt Empordà. Damunt d'aquesta elevació discreta albirem el Mont, a ponent.

El pati rebedor

Les darreres ampliacions fetes a principi del segle xx obriren el mas cap a tramuntana i cap a llevant. De la banda nord, resseguint l'antic camí (possible Via Augusta, d'aquí el nom de *Viader*, 'veí de la via'), hi ha el pati que fa les funcions de rebedor a l'aire lliure.

Aquest pati, espaiós i lluminós, es protegeix de la Via per una paret alta i puntejada d'algunes copes de terrissa. El color l'hi posen els rosats lilosos dels baladres, les hortènsies i l'arbre de l'amor (*Cercis siliquastrum*).

Les copes són un recurs ornamental recurrent però que recorda, en aquest cas, els vestigis d'un altre jardí també centenari que, separat del casalot de Montiró (Ventalló), es reclou en un tancat al costat dels conreus. Se'n conserven les traces i els murs allà on l'espai en permetia la construcció, amb les també consuetudinàries palmeres, que eren signe, ja al segle XIX, d'exotisme i distinció.

L'aparença externa del mas troba el guarniment de noblesa en la vegetació que l'acompanya

>> *Jardins de Can Viader.*

Les copes enllacen amb una tradició antiga, clàssica, i a Can Viader també les trobem tot marcant el ritme del balustre damunt el porxo-atri de la capella, o resseguint cantonades de parterres. La seva versió més funcional són els recipients i testos de terrissa o les antigues piques de pedra reutilitzades, que acompanyen l'arquitectura o indiquen punts d'atenció enmig de les masses vegetals.

Una filera de testos de ceràmica amb hortènsies flanqueja el porxo d'entrada. Aquesta planta simbolitza la bonhomia d'allò casolà, amable. Per exemple, en la seva reobertura, i com a senyal d'apropament al poble, al Parlament alemany s'ha inaugurat un gran pati amb una munió de testos amb hortènsies.

L'obaga i el temps han folrat de molsa el paviment on estan encastats els testos. Hi ha molsa si hi ha continuïtat de l'ombra, immobilitat del suport, quietud.

El pati rebedor enllaça les dues entrades a la casa amb els dos jardins. Prop del

porxo de porta forana, es creua l'antiga Via i s'accedeix al jardí de ponent, tot clapejat d'ombres. L'entrada de llevant, però, enceta un recorregut cerimoniós, d'espais consecutius, que primer s'obre al jardí formal, afrancesat, i després gira cap al porxo-atri que aixopluga l'entrada de la capella, on es torna a dilatar per oferir axialment la perspectiva de la façana.

La cortina vegetal cobreix i dignifica els murs, i contrasta amb la grava lluminosa. Les parets verdes encerclen un recinte on la fe dels propietaris pot simbolitzar-se amb el pou (aiguabeneitera?) que es troba just abans de l'atri de la capella. Sota les voltes de l'atri hi ha inscrita la benedicció «JHS / Dominus custodiat / introitum tuum et exitum tuum / ex hoc nunc et usque in saeculum / Amen»: la purificació per entrar.

Una petita porta, amagada sota l'ufanós saüquer, ens deixa passar des del pati rebedor, ran de façana, cap al jardí de llevant. Té l'aire de les portes dels recintes cerimonials dels jardins japonesos; igual que en el

En aquest jardí es condensen els anhels de transcendència dels Viader, que no es compliren plenament, en no tenir descendència

>> *Jardins de Can Puig,*

portal de la capella, el visitant ha de fer una petita aturada, un pensament, com una genuflexió, abans de dirigir la mirada al jardí de parterres. Un cop traspassada la portella, un parell de piques petites de pedra, a banda i banda, acompanyen l'ombra amb aigua mansa.

L'artialització

Segons Alain Roger, perquè un territori pugui ser percebut com a paisatge hi ha d'haver abans la intercessió de l'art, de la literatura, de la pintura... Perquè hi hagi apreciació estètica d'un entorn cal, doncs, la seva descripció o evocació sota paràmetres poètics que eixamplin el seu contingut, purament funcional, cap a una percepció estètica o cap a una identificació cultural col·lectiva. És el que Roger ha batejat com l'*artialització* del paisatge.

Augustin Berque hi afegeix que no hi ha pensament paisatgístic si no es compleixen una sèrie de requisits, entre els quals posa com a primer que hi hagi literatura que canti la bellesa del lloc; després, que inclogui jardí de lleure, que l'arquitectura s'hagi planificat per gaudir de vistes boniques, que s'hagi pintat el territori en qüestió... Em sembla que el jardí de Can Viader respon molt favorablement a aquests requisits. El primer, sobretot.

Maria Dolors de Ribot i de Balle, vídua de Fernando Viader, ha mantingut des de sempre l'amor per la literatura. Els seus pares l'obsequiaren, en la seva joventut, amb

una edició exquisida dels seus poemes. El seu espòs en confegí un altre exemplar amb il·lustracions d'ell mateix. Ara, al cap dels anys, hem tingut el privilegi de conèixer-la i de rebre una selecció de poemes inèdits seus, algun d'ells acompanyen aquestes ratlles.

L'emprenedora i dibuixant de flors Maria Sibylla Merian (Frankfurt, 1647-1717) ja assegurava que «la vida de les persones és com la d'una flor». Aquesta metàfora, treta d'un llibre que parla de les dones promotores de jardins, també apareix sovint en les poesies de M. D. de Ribot. De fet, els jardins de Parets són talment una projecció de la vida dels seus creadors, el matrimoni Viader, sobretot el jardí de llevant, construït fa uns trenta anys, que va esdevenir l'aportació més significativa i expressiva del matrimoni a la propietat. En aquest jardí es condensen els seus anhels de transcendència, que no es compliren plenament, en no tenir descendència. De tot l'entorn vegetal i paisatgístic, M. D. de Ribot en recull i n'aboca sentiments en versos endreçats, noucentistes.

Ingratitud

Roses plenes de perfum
que us vestiu totes de llum
amb la claror de l'albada,
ben enceses de color
quan vos abraça amb amor
el sol de la migdiada;
roses pàl·lides de son

Una avinguda del jardí rep el nom de *camí de Montserrat Vayreda*, l'escriptora i cosina enyorada de la propietària

>> Jardins de Can Viader.

a l'hora que el sol es pon
en el caient de la tarda;
roses que enyoro prop meu,
la vostra vida, tan breu,
no mereix ser desfullada.
(Girona, 13 d'abril de 2009)

La sublimació artística dels estadis vitals es concentra en l'escriptura i en la construcció i gaudi dels jardins. Una petita avinguda bosquetana del jardí de ponent rep el nom de *camí de Montserrat Vayreda*, l'escriptora i cosina enyorada de la propietària; és una exaltació de l'amistat i de la literatura que singularitza un indret, com fan els petits altars amb escultures que es van descobrint en el recorregut.

A Montserrat Vayreda

Ets tan plena de vida, tan oberta
-a flor de pell tot el que dus a dins-,
que el teu parlar graciosament desperta
com un perfum llunyà de romanins.

I la paraula que el llavi desgrana
té l'harmonia d'un viure molt clar,
té la serena quietud de la muntanya
i la gràcia i la llum que té el pla.

Et sento a tu! I veig totes les coses
com aclarides d'un braçat de sol,
i xisclessin al pit moltes aloses
estes amb un vol...
(31 de desembre de 1944)

Oci i negoci

Un altre requisit d'obra paisatgística que compleixen els jardins de Can Viader és el de l'espai per al lleure, per a l'oci, per a la contemplació.

Des de l'antiguitat, s'ha evocat l'Edat d'Or com un espai mític on la terra dóna els seus fruits gratuïtament i les persones poden gaudir del temps lliure i de les bondats de la natura. En paraules d'Augustin Berque: «[...] per convèncer l'elit cultivada, dels terratinents, per als qui el camp era el lloc de l'*otium*, aquest estat del gaudi que negava (*negare*) els assumptes (*negotium*) de la ciutat [...] La visió humana no és només una qüestió d'òptica; és també una qüestió de construcció social».

Aquest anhel ancestral s'ha perpetuat fins gairebé als nostres dies. A partir de l'aburguesament de la propietat mitjançant la conquesta de temps per al lleure, a partir de la necessitat de disposar d'espai per a l'aparença i la representació, va aparèixer la necessitat de la conquesta platxeriosa de l'espai exterior, fins aleshores dedicat a la producció.

La voluntat de crear un escenari «natural» d'acord amb l'estatus social, que permeti estones de lleure, de convit i de trobada, en la proximitat del riu, en una petita clariana del bosc, es materialitza al jardí de ponent, construït amb materials i plantes del lloc (còdols, freixes, alzines, boix...) probablement a principi del segle XX.

Per millorar l'harmonització amb l'interior senyorial, el jardí de llevant, de traçat

Al jardí de Can Puig Massanet, l'espai que havia d'ocupar un possible jardí de parterres ara és un pla de gespa útil per a concerts estiuencs

>> Jardins de Can Viader.

axial i sistemàtic, inclou una sala a l'aire lliure que convida més a l'aparença formal. En un i altre, els racons per seure són fets de pedres provinents d'antics trulls. Aquesta reutilització és recurrent en altres jardins de l'època i devia coincidir amb la minva de producció d'oli després de les glaçades dels anys cinquanta. En trobem un exemple a l'altra banda de la plana empordanesa, a Vilafant, al gran casal de Puig Massanet. En aquesta pairalia trobem també la dualitat formal del jardí: per una banda, hi ha un bosquet en un terraplè que arrecera de tramuntana, que aixopluga taules de pedres de mola sota alzines centenàries, i per l'altra, un espai on s'havia de situar un jardí de parterres. Lafegit monumentalista i neoclàssic que es volia construir a la façana de ponent de can Puig Massanet, a la segona meitat del segle XIX, havia d'anar acompanyat d'un gran jardí formal proporcionat a les dimensions de l'arquitectura. N'ha quedat, però, un traçat de xiprers també centenaris, que encercla el recinte, i alguna tanca de boix retallat entre aquest i l'entrada de ponent. L'espai que havia d'ocupar el jardí de parterres ara és un pla de gespa útil per a concerts públics estiuencs.

El jardí germinal

Una altra condició per declarar un paisatge amb voluntat estètica és que hi acompanyi la intervenció constructiva, que l'arquitectura hi dialogui.

El jardí de ponent de Can Viader és, de fet, l'arranjament d'una costa boscosa, amb una intervenció molt discreta, d'un romanticisme naturalitzat. Es pot contemplar des d'una terrassa d'entrada al nivell del camí, de la Via. Es visualitza, en part, des d'aquest nivell superior. Per descobrir-lo del tot cal endinsar-nos-hi i baixar, entrar a la cova metafòrica de la boscuria, que ens acostava al riu, a l'aigua primigènia: «El geni de la vall [...] és el poder engendrador de la natura, encarnat en el curs de l'aigua. A la mitologia xinesa, el Kulun és la residència de la reina dels immortals: relacionada amb les deesses occidentals de la fecunditat» (Augustin Berque).

Aquest jardí al bosc conté tot l'esperit de la natura mare. Una frondositat uterina serveix com a amagatall d'observació des del recés.

En les cultures més orientals, el jardí sorgeix directament com a idealització d'un

entorn geològic, més mineral; un entorn on les roques, els arbres i els rierols adopten una ànima. Etimològicament, *ànima* ve de l'arrel indoeuropea *ani*, que vol dir 'buf', lloc d'on surten les emanacions.

En aquest entorn descobrim lledoners centenaris i llors (*Laurus nobilis*) espigats que devien haver fet de tanca dels corriols. Les alzines i els freixes els han passat al davant. Queda una placeta buida a l'extrem, una clariana al bosc. En algunes vorades hi tornen a créixer els lliris (*Iris*) heràldics i la xeringuilla.

Recés

Tinc un jardí esponerós
-verd tendral a trenc d'albada-
pintat amb tots els colors
que desvetlla l'ocellada.

Tinc un jardí lluminós
-sol roent de migdiada-
brunzent de vida i sentors
quan la terra és abrusada.

Tinc un jardí gloriós
-llum morent de la vesprada-
quan regalima el sol fos
en el caient de la tarda.

Tinc un jardí misteriós
-blavor de nit estrellada-
que a tota hora m'és repòs
i em fa la vida més clara.

M'enfonso pels seus camins
i sento ànima endins
tota la pau, retrobada.

Els dos jardins

En la tradició cultural d'occident, el jardí, com a metàfora del paradís, sorgeix de la producció i les formes de l'horta. Aquesta queda reclosa i repartida en partions conreables i assequibles. La creu de camins apel·la a la síntesi més estricta del cosmos.

El jardí de llevant de Can Viader és un projecte simbòlic i intencionat que acompanya i completa la casa. Ocupa l'espai d'un camp que tancava el mas i que ara crea una transició més culta entre el conreu i la llar. S'estructura a la francesa, però seguint les pautes dels jardins mediterranis, claustrals.

La contenció formal s'ha compensat durant molts anys amb la voluptuositat de les flors

>> *Jardins de can Puig.*

La seva contenció formal s'ha compensat durant molts anys amb la voluptuositat de les flors. Avui encara hi llueixen la valeriana, les roses, els lliris, la xeringuilla, les petúnies...

El passeig entre parterres és més dirigit, còmode, allunyat del trepig insegur però càlid dels còdols folrats de molsa. Els recorreguts aquí són clars, finits, i afavoreixen, malgrat la claror i el color, la melangia.

Rèquiem

Camins del meu jardí, esborrats
per l'orfenesa
d'unes mans ertes i un ritme acabat:
els ulls que amb tant d'amor us resseguien
sols s'emmirallen amb l'eternitat.
(Parets)

Des de l'eixida i els finestrals que s'obren a llevant es pot gaudir de les flaires dels rosers i de l'estampa dels eixos dibuixats amb parterres al pla i emfatitzats pels xiprers a les cruïlles. Els acompanyen les palmeres, els *Prunus*, la magnòlia, els freixes, els pollancre i les alzines.

Aquest és l'espai per als fruiters i per a les beneïdes oliveres. L'horitzó de camps i turons s'albira entre un mur vegetal prou porós.

La dualitat formal que expressen els jardins de Can Viader exemplifica la dualitat de la vida mateixa i resumeix els eters dilemes de la cultura occidental: jardí francès o

jardí anglès, seny o rauxa, classicisme o romanticisme, conscient o inconscient, racional o irracional... Les associacions poden continuar en la dualitat masculí o femení, mentalitat sistemàtica o empàtica. Aquesta dualitat ha estat la fórmula on ha fructificat el contrast. Un contrast crític i fèrtil.

Dualitat

Tinc la casa amb dos jardins
que du com dues arracades:
l'un s'enjoia als dematins,
l'altre al caient de la tarda.
L'un amb xiprers vellutats
i oliveres platejades,
roses pintades de llum
i parterres ordenats
cap enter dins la mirada.
L'altre, penjat cap al riu,
tot ell ombrejat de branques,
camins flonjos, encatífats,
plens de molsa i fullaraca
de cara a ponent viu
l'horitzó per sola tanca
i s'abranda al sol ponent
com una glòria daurada...
(Jardins de Parets)

Ignasi Esteve i Bosch és
artista plàstic i paisatgista.
Maria Dolors de Ribot i de Balle és
l'autora dels poemes inèdits
que publiquem en aquest article.

La dualitat d'aquest jardí exemplifica la de la vida mateixa: jardí francès o anglès; seny o rauxa